

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Joh. Jonstoni Thaumato-graphia Naturalis

Jonston, Jan

Amstelodami, 1661

Caput III

urn:nbn:de:bsz:31-97032

non evacuatio, vel orificii ventriculi à pituitosis humoribus obfessio causetur. Hoc vel ab influxu spirituum animalium inhibitione, & languore illorum, vel facultatis distractione, vel ventriculi intemperie & stupore oritur. Sed quia hanc appetitus sublationem mors non sequitur, aliam adhuc causam subesse necessesse est. Hanc autem alii in nervorum in orificio ventriculi relaxationem conjiciunt, ex quibus est *Langius*: alii aërem inspiratione attractum spirituum pabulum fieri existimant, ex quibus *Quercetanus*: At cum illi causam vitæ non ostendant; de hõrum vero sententia sub iudice lis sit; isti etiam qui pituitosorum humorum congeriem accusant, in *Cachectis* eorundem copiam fateantur; magis placet *Sennerti* sententia, qui corpora talia pæne indissolubilia, nilque aut parum ex iis exhalare dicit; quod humore tenaci, bene concreto & compacto, & actioni caloris nutrimentum depascentis minime cedente, constant: caloremque missimum & placidissimum habeant, nec multum alimentum requirant. *Instit. l. 2. part. 3. sect. cap. 2.*

CAPUT III.

DE CONCOCTIONE.

ARTICULUS I.

DE HEPATE & LIENE.

Nutritio attractionem, retentionem, expulsionem, concoctionem, subordinatas habet: Concoctio vero vel est in ventriculo, vel in hepate & liene, vel in aliis etiam partibus. In prima fit ex cibo chylus, fæces & excrementa aquosa ejiciuntur: In secunda sanguis: bilis flava, serum Urina excernuntur. In tertia ros, gluten, cambiium; & tenuia quædam, quædam crassiora expelluntur. Quantum ad *Epar* nullum in *Mathia Ortelio* mercatore Antverpiensi inventum est. Integrum quamvis alias sit in homine, in brutis plures in lobos dividatur; tamen cum tribus lobis

HO
 foris puella quadam
 non habuit perulas. F
 que ex tremis fibrar
 tarum fuit. *Camerar*
 coppi inducitur. De
 in Pacificis sine eo: E
 nites absque eodem r
 or. *Hist. cap. 73.*
 tura & equis excin
 sus superimpositos
 pelii *Posterus*, Qui
 nam tum nimis ad
 ppati. Hinc *Traja*
 hoc discitente pl
 pscente minuitur c
 liberarum excidere
 quæ quodam vigi
 At in *Iacobo*
 magnitudine, in *Sp*

A
 DE M
 I

Qlo Elementariu
 definiti non poss
 ni enim homo plan
 cula succos in se in
 tem ab interno illo
 tui *axipha* *axipha*
 hinc urinz reddunt
 in hæmorrhagia san
Doring. l. 1. de Mes
 ordum tam fervent
 bulliant, & pelve
 ficiant, quam ne
 cillare potest. *Schen*
 talia emittuntur,

bis in puella quadam repertum; in *Carolo Sabauda* quatuor habuit penulas. *Francisc. Puteus. l. 5. Apol. in Colecto* extremas fibras cirrhis prominentibus hirsutis ornatum fuit. *Camerar.* Labefactato illius calore, hydrops inducitur. De *Liene* pauca dicam. Inventa mulier Parisiis sine eo: *Holler. in observ.* & in Cauno homines absque eodem nasci auctor est *Plinius l. 11. Natur. Histor. cap. 73.* Hinc & plebecula cursoribus sine noxa & equis excindi posse existimat. Tres sibi invicem superimpositos observavit *Fallopianus*; duos *Montspeltii Posthii.* Quibus augetur, illis minuitur corpus. Nam tum nimis ad se trahit ex chylo, subtrahitque hepatis. Hinc *Trajanus* fiscum appellavit liemem: quia ut hoc ditescente plebs depauperatur: ut sic liene augete minuitur corpus. Visus tam *Magnus*, ut viginti librarum excederet pondus. *Columb. l. 15. Anatom. in nauta* quodam viginti tres pendebat libras: secur undecim. At in *Iacobo Antonello* ovis columbacei conspectus magnitudine, in *Spoletano* marisupii in modum inania,

ARTICULUS II. DE HUMORIBUS IN GENERE

Solo Elementarium qualitatum æquius humores definiti non posse vix dubitandum videtur. Vit enim homo plantis; hæc actes, amaras, & minerales succos in se interdum continent. Alterantur quidem ab interno illo archæo calore naturali; cum tamen sint ἀρρηκτα ἀνεπιιδέα & ἰσχυρα permutari nequeunt. Hinc urinæ redduntur interdum, quæ lintea erodunt; in hæmorrhagia sanguis effunditur, quæ eadem efficit *Doring. l. 1. de Medicina & Medico.* In vomitibus interdum tam ferventia ejiciuntur, ut lancibus excepta ebulliant, & pelves etiam argenteas æruginoso colore inficiant, quem nec lotio ulla delere, nec fortis frictio cassare potest. *Schenk Obs. l. 3.* Interdum crocea tam dulcia emittuntur, ut glycirrhizæ saporem referant; cum

cum tamen amara esse debuerint. *Cardanus Contro. 9. l. 2. tract. 5.* refert, è cuiusdam foeminae, quae venenum hauferat, vena aperta prodiiſſe non sanguinem, sed virentem quasi herbae succum usque ad uncias nomen: viri vero cuiusdam sanguinem emissum lacti simillimum fuisse. Habent autem humores mitos in corpore decursus & certas periodos. Viget sanguis, *Serano Ephesino* teste, qui Evangelistarum more spacia decursusque diei ac noctis per horas æquales metitur ab hora noctis nona ad horam diei tertiam, quibus hominis sanguis concoquitur ac elaboratur: Inde mens exorto Sole hilaris. Bilis flava ab hora diei tertia ad nonam, quo naturalis facultas secernit à sanguine choleram, eamque ad fellis folliculum dirigit: Inde homo pronus ad iram. Atra bilis ab hora diei nona ad noctis tertiam; Hoc tempore hepar defæcatur, à fordidoque eluitur excremento, idque secundum quosdam natura spleni destinat: Hinc tum mens hominis obnubilatur. Pituita ab hora noctis tertia ad horam nonam; tunc enim peracta cæna concoctio in ventriculo peragi incipit, cibusque liqueſcere: Hinc phlegma stomacho innatans, atque ad cerebrum delatum hominem somnulosum efficit. Si vero redundant & inter se connexi sunt, tempus non servant. Ceterum *Persæ* propter exercitationes pueriles modicas, eam conſequebantur corporis siccitatem, ut neque spuarent, neque emungerentur, sufflatoque corpore essent. *Varro in fragment.*

ARTICULUS III.

DE SANGUINE.

Sanguis mitifice à quibusdam sistitur. Annotat *Gesnerus* Fridericum Saxoniae Ducem, bufonem veru ligneo transfixum in umbra diligenter arefactum, syndone involutum, hamorrhagia laborantibus tandem manu tenendum dedisse, donec intra manus caleſceret: ita sanguinem repressam. Facit idem gallina-
ceus

pullar, 6 eo in
mine flectione aper
tine experientia tel
bobius quodam
tura, frusto creta a
egione maris sanguin
13. cap. 10. O
a pinoe in regno
condulus concidit,
pitiaretur, deſtrac
vero lapis ſitend
estis quibusdam
ſſe. l. 7. de reb.
ſitam egreditur,
tas enim continu
comprimi: Ven
mitentiam egred
ſente ſyncope, cel
nialis vaſa non am
Obſervatum in oc
micorum in ſubm
morus eſt & agit
ſiſcunt ora, vel ſ
ſiſta in argumen
ſuvertitur in aſſ
uionem experit
i qua moſ accendit
ſu prorsip, tum
olant ſpiritus in
ſtorem circumſiſ
ſantque aliquand
Comitialis morbi
humani cepidi a
tum, qui lantem
Mero Antonii P
bar; conſulti Cha
ginem Faſſina
cum Caſare jun
depoſitus; ſed in

ceus pullus, si eo in loco ubi Galli castrari solent, fo-
 ramine sectione aperto, pars intrudatur læsa; succes-
 süm experientia testatur *Platerus l. 2. de vit. cap. 5.*
 Nobiliis quædam Matriona, sanguinis è naribus flu-
 xum, frusto cretæ albæ digito annulari contento, è
 regione naris sanguinem fundentis, reprimebat. *For-
 rest. l. 13. cap. 10.* *Osius* etiam scribit de Nahodaga-
 ca principe in regno Malacca, qui multis vulneribus
 confossus concidit, ne gutta sanguinis emissa; Cum
 spoliaretur, detracta ex auto armilla, fluere cepit. Il-
 le vero lapis sistendi vim habere dicebatur. Eruiit ex
 bestiis quibusdam, quas Sinenses Cabrisias appellant
Ofor. l. 7. de reb. Africis & Indicis. Quod per venam
 sectam egreditur, distensio vasorum in causa est. Mo-
 tus enim continuus arteriarum venis adjectorum venas
 comprimit: Venæ autem si aperiantur, sanguis ob non
 resistantiam egreditur. Hinc in venæ sectione aggre-
 diente syncope, cessat sanguinis egressus. Spiritus enim
 vitalis vasa non amplius distendit. *Bartholin. probl. 5.*
 Observatum in occiso ad rei præsentiam subsilire, ad a-
 micorum in submerso. Hujus dum quæritur causa, vel
 motus est & agitatio, qua venarum referantur & de-
 hiscunt ora, vel symphatia & antipathia; Alterius vindic-
 ta in argumento ponitur. *Qui vulneratur dolenter
 convertitur in assilientem* inquit *Rhodigin.* *Cogitatio
 ultionem expetit avide; ad id repente inardescit bilis,
 à qua mox accenditur sanguis, totaque vi sese ad vul-
 nus proripit, tum fomenti causa, tum vindicta. Con-
 volant spiritus insimul, qui levitate insita mox au-
 thorem circumflunt, cujus calore perseverant, persi-
 stuntque aliquandiu.* *Rhodigh. 3. Antiqu. c. 12.*
 Comitialis morbi olim putatum remedium, sanguinis
 humani tepidi adhuc potus. Diabolicum inven-
 tum, qui laniena mortalium gaudet; & noxium.
Marci Antonii Philosophi uxor gladiatorem deperi-
 bat; consulti *Chalcei* occidendum judicarunt; san-
 guinem *Faustina* propinandum, sequente corporis
 cum *Cæsare* junctura. Factum; & amor quidem
 depositus; sed infans natus gladiatorii animi, Rem-
 publ.

publ. pessumdedit. *Iul. Capitol.* Langius refert pastoris
 eujusdam filium ad latrocinia pusillanimum, panis
 gleba sanguini humano inuncta devorata, audacissimum
 ad omnia scelera redditum. Carmanis id inerat
 peculiare, ut in conviviis percussa faciei vena, pro-
 fluentem inde cruorem vino commiscuerint atque
 propinaverint; amicitia finem statuentes, sanguinem
 gustasse mutuum. Sed hæc ad *Ritualia* pertinent. Anno
 Christi M. X. in Pago Bruhesare in villa Anfrede
 continuis viginti quinque dieb. fons quidam sanguine
 manavit ac vicinum vadum omnibus conspicientibus
 infecit. *Lycost. in ostentis.* Eundem Spiræ ex penibus
 an. MCIV. fluxisse *Abbas* apud Lycosthenem testatur.
 Hoc etiam. Ex sanguine humano lampas quædam vitæ
 & mortis attemperatur, de qua *Ernestus Burgravus*
 ita scribit. Lampas hæc, sive lumen incensum semel,
 ardet jugiter, quoad homo ille, è cujus aptatur sangui-
 ne, vitalem ducit spiritum, atque eodem quo eundem
 efflat ipse, horæ sive momento sive punctiustio, si-
 mul cum eo extinguitur. Scito insuper si flamma lucu-
 lenta sit, elevata, tranquilla & immota, nihil homo
 iste quod vel corpori vel animo grave sit, sentit: Sin-
 vero secus habeat, & assurgens flamma varie scintillet,
 aut depressior sit, aut nubilosa & torpida; indicium tibi
 anxietatis, tristitiæ, cæterorumque pathematum
 esto. Perpetuo enim ex congenitis Microcosmi influ-
 xibus astalibus, ac naturalibus inclinationibus (cum
 & sanguis ille à sanguine ipsius hominis, & Corpus
 ejusdem à substantia hujus ipsius sanguinis, à quo san-
 guis ad præparandam mutuo quasi sumptus est, enu-
 triatur) flamma ista pro statu & habitu istius ho-
 minis sive prospero, sive adverso emicat, & spectan-
 dam se præbet. Pyromantiam appellant *Sennertus*
 & *Diodot.*

ARTICULUS IV.
DE URINA & DE
RENIBVS.

PRÆter aquosam substantiam aliud aliquid in urina recondi multa suadent. In morbis enim copiosæ redduntur, nullus quamvis præcesserit potus; & animalia quæ nil bibunt, mingere observatum est. Medici ex colore, tenuitate & crassitie multa prædicunt, & Chymici salem inveniunt in resoluto. Illud autem quicquid est feri nomine, dicitur, quod sal est in cibo & potu superfluum, alendoque corpori inutilis. In cibis certe sal reconditur ut condimenta exigunt, plantisque eo abundare destillationes ostendunt. Ex urinis salium genera elici notissimum est. *Egineta* Chryso-collam facitiam ex urina docet oriri. Nitrum ex terra, animalium urina & excrementis imbuta, parati scribit; *Baccius* modum ostendit: *Fit sal nitrum* (verba ejus) *hodie ex acerrimo lixivio, quod excolatur ex fimo & stercore antiquo vel putri, è cæmeteriorum materie, terrisque simul studio quodam computresactis, affusa pluries in tiniis ligneis eadem aqua. Coquitur hoc lixivium in magnis caldariis, sitque sal nitrum longis ceu salis fibris in fundo concretescentibus. Hinc igitur Rufus Ephesinus. Urinam dixit esse nitrosam humorem in vesicam delabentem. de appell. corp. human. cap. 36.* In lotio à canibus demorsorum canum apparere imagines, scribunt Arabes; & conjicit causam in imaginationem *AbenZoar*. Sed veneni id tribuendum videtur efficaciz, quod hominis constitutionem valde immutet, & caninam quasi efficiat. Nam & humores ab eo ita corrumpuntur, ut animalcula quædam catellis similia in corpore generentur. *Sennert. l. 2. p. 3. f. 2. cap. 4.* Certe vermis in vesica nasci comperit est. Nam & mulier quædam spithamæ longitudine unum excrevit, & virgo nobilis cimicum magnitudine multos. *Schenk. l. 3. Obs. Quin Carolus Comes Mansfeldius*
picæ

picæ simile animalculum eiecit, Durecus millepedi. Calculosorum vëro quidam duos acuto capite, corniculato, ventre & dorso testula inductis, instar testudinis nigros, nisi quod rubebant ventre. *Pareus l. 19. c. 3. Holler. de morb. internis.* Emitit alter scorpionem vivum, conchyliacea alter *Schenck. Obser.* Via qua foras eiecitur utrina omnibus nota est; accidit tamen interdum peregrina evacuati. Paulo infra glandem Bonini filius emitit, nec non patricia quædam apud Hagaenoeses familia; per umbilicum puella. Seni cuidam vinitori per sinistra natis ulcus transudabat: per femur & coxam egrediebatur militi, per alyum aliis, *Schenck. in Obs. Fernel. l. 6. Patholog. cap. 13.* Quantum ad renes, tres aut quatuor à *Gemma* sunt visi *l. 2. Cyclogn. vnus à Wolphio & Columbo l. 15. Anatom. affixi jecori, Augusta ab Holtzapfelio.* Pinguedo illorum adeo concreta & dura aliquando inventa est, ut lapidis durtiem fere æquaret. *Eustach. de Renib. c. 45.* substantiam in Carunculas resolutam: *Saxonia.* In illis etiam calculi ex sæculenta materia falso ac lapidescenti succo permista generantur, monstrosi interdum. In *Generali quodam Carmelitarum alter ren lapidem continebat; qui ab amplo caudice principium sumens, in octo ramos iuxta canaliculorum vasis urinarii formam atque numerum divisus, coralli truncum & surculos elegantissime ambulabat: ac præterea vena caro valde contracta & immixta ita firmiter huic lapidi undique adharebat, ut deposita propria figura, quasi crassa quadam cutis ei obduceretur.* *Eustach. ad Cap. 44. de Renib.*

ARTICULUS V.

DE SUDORE.

Sanguineum quosdam sudasse sudorem refert *Aristoteles.* & *Fernelius l. 6. de part. morb. c. 4.* animaverit sanguinem interdum ab extremis venis, quæ in cutem desinunt, multis in locis effundi. Fuit etiam quidam, cui singulis mensibus per cutem, qua ima jecoris

coris pars subjacet, sanguinis libra quasi ex vena aperta effluebat; quo evacuato nullus discernere poterat, unde evacuatio facta esset. *Beniven. Praefectus* denique *Montis Marini*, cum in obsidione ejus ab Augusto, *Saluciarum Principis filio* notho, quasi ad colloquium fuisset vocatus, & captivus detentus, morsque interminata nisi locum redderet, tantopere indignæ mortis metu affectus est, ut sanguineum sudorem toto corpore funderet. *Thuan. l. 11. Histor.* Causa ab *Aristotele* in duo conjicitur, sanguinis nimirum tenuitatem, cuius raritatem & pororum apertionem. Addi his potest facultatum nutritioni inservientium debilitas, si retentrix non retineat, fortiter expellat expultrix. *Sudor Anglicus* morbi genus est, anno 1486. in Anglia ortum, & in Germania anno 1529 ita grassatum, ut colloquium *Zwinglii & Lutheri* solveretur. Vis ejus tanta, ut vel intra quatuor viginti horas mors occuparet affectum; vel si exsudasset, sanitas. *Thuan. l. 6.* Furnum quendam ingressum, sudorem ingentem sibi elicuisse, & sanitatem adeptum, observationes docent Medicæ: sed quotquot deinde de illo pane, qui postea in hoc furno excoctus fuerat, comederunt, rabida abreptos morte, adjiciunt. *Riqu. de febr. sudor. in Epistol.* Quamvis autem & sudor ceteris paribus inter bonæ criseos indicia ponatur: tamen lethalem esse frigidum extra dubium est. A calore enim partium solidorum emortuo existit; Cum ob calorem febrilem intus ferventem erumpens, in partibus exterioribus calore jam destitutus refrigeratur. Hinc noster *Hippocrates l. 4. Aphorif. 37.* Sudores frigidi, si cum febre acuta profuant, mortem ostendunt; cum mitiore autem diurnitate morbi. In templo *Lateranensi* circa annum *Christi Millesimum primum Sylvestri 11.* sepulchrum ossium collisione & sudore emisso, ab eo tempore quo is in id positus est, dicitur semper Pontificum prædi-
xisse mortem.

ARTICULUS VI.

DE INSENSIBILI
TRANSPIRATIONE.

QVemadmodum in magno mundo vapores ex humidis extrahuntur locis vi solis & astrorum: sic in homine minore illo mundo, vi insiti caloris, idem fieri concedendum est. Ne vero illi uniti in humano corpore intemperiam excitarent, & febrium causarentur incommoda, patulum DEVS & porosum humanum fecit corpus, per quod illi ipsi foras feruntur vapores; idque ita subtiliter, ut ullis sensibus vix queant percipi. Attamen Sanctior. Sanctiorius accuratissime istud quicquid est observasse, & ponderasse visus est. Hinc illi Statica Medicina, in qua inter ceteros Aphorismos & hi sunt: I. *Perspiratio insensibilis solet esse longe plenior quam omnes sensiles simul unite.* II. *Si corporis pondus plus solito augeri incipiat, sine majore cibi vel potus additione, vel sensibilibus excrementorum retentione: facta est adiapneustia.* III. *Perspiratio quae salubriter aufert è corpore multum, idque inutile pondus, non est quae cum sudore fit, sed ille halitus invisibilis, qualis hyeme uno die naturali ad quinquaginta uncias & ultra exhalare potest.* IV. *A somno ante excretionem sensibilibus excrementorum quisque sentit se leviores, quia revera factus est levior solito tribus libris circiter.* V. *Spacio unius noctis sexdecim uncia lotii plus minusve; quatuor cunctorum excrementorum per alvum, quadraginta & ultra per occultam transpirationem evacuati ut plurimum solent.* VI. *Pluribus unica die naturali per insensibilem transpirationem tantum evacuatur, quantum per alvum quindecim dierum cursu.* VII. *Si aeri aestivo frigis superveniat, illa die supposita bibendi libertate, tertiam partem circiter perspirationis exire prohibet. quae nisi fiat sensibilis, facile ad putredinem vel ad Cachexiam disponit.* VIII. *Aestate corpora temperata sunt minoris ponderis quam hyeme*

nitius libri circiter
frigore, eodem die
nitiam magna ex pa
nitio antonialis di
na libram circiter pe
no verum iberius s
de referat, si inter e
nem, illis noctis per
quadraginta uncias: s
III. Cibi multum n
sena ad prandium
uncias. XIII. Cibi ce
in plurimum ultra
be. XIV. Caro ver
perspirat enim na
terra solida edulc
orientem solita
insensibilem cursu s
multis esse quadra
viginti.

C

DE A

A

DE C

Quantum duo
vel inret mont
collocantur. Prio
Gerepus decanus n
temporum evid
moustrant. Expe
videmus gigantes
Gigante, sicut
la, & sic essent
Lant' armatorum

me tribus libris circiter. IX. *Æstate calori superveniente frigore, eodem die libra circiter excrementorum insensibilium magna ex parte difflari prohibetur.* X. *Ab æquinoctio autumali ad solstitium hyemale qualibet die minus libram circiter perspiramus; inde usque ad æquinoctium vernum liberius incipimus perspirare.* XI. *Stomachus cibo refertus, si inter dormiendum absolvat primam cœtionem, illius noctis perspiratio magna ex parte ascendit ad quadraginta uncias; si non absolvat, ad octodecim circiter.* XII. *Cibi multum nutriendes, excepta carne vervecina, à cena ad prandium non solent perspirare ultra octodecim uncias.* XIII. *Cibi copiosi sed tenuis nutrimenti, noctis spacio in plurimum ultra quadraginta uncias perspirare possunt.* XIV. *Caro vervecina facile coquitur & est vaporosa. Perspirat enim noctis spacio trientem libra magis quam cetera solida edulia.* XV. *Somnus inquietus impedire solet trientem solita perspirationis.* XVI. *Perspirationem insensibilem cursu septem horarum in dormiente, invenâ in multis esse quadraginta unciarum circiter, in vigilante viginti.*

C A P U T I V.

D E A C C R E T I O N E.

A R T I C U L U S I.

D E G I G A N T I B U S.

Gigantum duo sunt genera. Vel enim sunt populi vel inter montia ob materiæ vel agentis errorem collocantur. Priores generis Gigantes fuisse vel esse *Goropius Becanus* negat. At sacre scripturæ testimonia exemplorum evidentia, modernaque experientia de monstrant. Expresse exploratores *Numer. 13. v. 33* *Vidimus gigantes filios Hanak, qui superant reliquos Gigantes, ita ut videremus in oculis nostris esse ut cicada, & sic essemus in oculis eorum. Emmeorum vero & Zamzumaorum nomina, quid nisi giganteæ gentis*